

ASZALÓS JÁNOS (1931–2016)

EGYKORI SZEGEDI MATEMATIKA–FIZIKA SZAKOS HALLGATÓ, A MEFESZ EGYIK SZERVEZŐJE⁴

A gyerekkorom két ágból származik, az egyik egy székely ág és egy német ág. Nem sváb, hanem bajor. Az őseim, az édesapám közvetlenül jött 1919-ben, amikor sok magyar kényszerült átjönni Magyarországra, hónapokig vasúti kocsikban laktak, míg helyet nem találtak. Édesapám éppen ott érettségizett Kolozsvárt, és amikor a Kolozsvári Egyetemet megszüntették, úgy került Szegedre, hogy a Szegedi Egyetemen megnyílt az orvoskar, mert megszűnt Kolozsvár, és nagyon sok tanár, diák jött át. Édesapám is ott kapott ösztöndíjat, lett Szegedi lakos, így lett orvos, és itt találta meg a feleségét. Mit hozott magával? Először is egy nagyon mély, és visszamenőleg, távlatilag egy hosszú ismeretet az életről, a saját, részben a székely életről, részben a trianoni traumáról, a kolozsvári életről. Amiről azt lehetett mondani talán Kolozsvár Kassával együtt volt az ország két fővárosa, nem Budapest. Szellemileg ezekben élt és mozgott a magyar, a magyar gondolkodás, a magyar szellemiség, zeneileg, képzőművészetiileg, tudományosan, mindenféle szempontból. A másik, amit hozott magával, a hallatlan nagy hazaszeretetet. 1848-as emlékeket hozott, amiről a nagyapám írt egy nagyszerű monográfiát, a természet szeretetet, és azt a különleges személyes kultúrát, amit ma annyira hiányolunk. Mindenki mindenkit ismert és szeretett, minél nagyobb kapcsolati rendszer alakult ki, annál jobb. Ez máig is egy kicsit ható és működő erő a Szent Székelyföldön, meg Erdélyben, meg világszerte. A magyarok kimennek külföldre, előtte utálták egymást, ott megtalálták, meg kezét fogták egymással. Ez volt az édesapám ága. Édesanyám ága, a német át az kicsit korábban kezdődött. Mária Terézia telepítette az őseimet arra a vidékre, a Balaton felvidékre, ahol a török hódoltság után üresen maradt. Az ős-ős-ős szüleim ott éltek, de dédapám valamilyen okból Szegedre jött, mint kereskedő, és ott megtalálta a maga helyét. Vaskereskedéssel foglalkoztak, és a dédapám, akinek húskereskedése volt, nem egyszerű hentes és mészáros volt.

---

⁴ Az interjút 2015. október 30-án Jancsák Csaba készítette és látta el jegyzetekkel.

Nagyapám örökölte az ő tapasztalatát és vendéglője volt. Az egyik leghíresebb vendéglője az Oskola utcában, ahol nem csak kocsmá, vendéglő is volt. Nagyszerűen végezte a munkáját és tizenegy házat vett közben és a magáét is felépítette. De jött az első világháború és nagy boldogan mindent pénzzé tettek. Egy kivétellel, ahol laktak, annak kivételével, hiszen azt mondták, hogy meg fogjuk nyerni ezt, mindent hadi kölcsönbe fektettek. A tizenegy házból egy maradt, ahol nekik maradt egy lakásuk. Egy nagy veszteség volt. Édesapám oldaláról ez a veszteség természetes volt olyan értelemben, hogy nem maradt semmije, egy ruhában jöttek, vagy kettőben a nagybátyámmal, anekdoták voltak az egyetemista korukban, hogy ha egy székely diákot valahova meghívtak, akkor otthon kellett maradni az összes székely diáknak, mert még az inge, gatyája sem maradt rajta, mert átadta annak, akit meghívtak. A zenét nem említettem: édesanyám nagyszerűen zongorázott, édesapám nagyszerűen hegedült. Gyerekkorunk kis házi zenei eseményekből telt nagyon sokszor. Nekem nincs zenei érzékem, dobolni azért azt tudtam, úgyhogy egy zongora, egy hegedű, és egy dob. Ez volt az egyik ág. Még azt nem említettem, hogy édesanyám részéről mit örököltem szellemi értelemben. Német szorgalmat, precizitást, házvezetésnek a gördülékenységét. Édesanyám tanult ugyan, az érettségije megvan, de tulajdonképp akkor a nőknek, pláne Szegeden nem volt más teendőjük, mint hogy kössenek, meg horgoljanak, meg hangversenyre járjanak, meg zenéljenek, meg társasági életben forgolódjanak. Nem volt szakmája neki, hivatása, ez volt a hivatása, hogy a családot rendbe tartsa. Arra várni kellett, meg kellett várni, hogy édesapám megkapja a diplomáját és akkor lehetett szó a házasságról, mert a szülők nagyon komolyan vették, legalább egy diplomája legyen. Várni kellett, édesapám egy évig ingyen dolgozott a Szegedi Klinikán. Én a második gyerek voltam. Édesapám szép lassan ment felfele, tanársegéd lett, azután háziorvosi tanfolyamot, tisztiorvos lett a derecskei járásban, úgyhogy utána párba került, ahol a Belügyminisztérium, akkor egészségügyi minisztérium nem volt, az egészségügy a belügynek egy főosztálya volt akkor, és ott dolgozott akkor, egy államtitkárnak egy beosztotti titkára volt. Olyan jól végezte, hogy ő lett a tisztifőorvos. Édesapám mozgásával együtt a családunk is mozgott. Derecskén éltünk egy pár évig, utána felköltöztünk Budapestre. [...] Édesapám kezdeti időkben szegényorvos volt. Ő volt úgymond a szegények orvosa, főképp Derecskén, amikor a feladata közben, tisztiorvosi feladat volt, nem egyes betegek, de volt magánrendelése is. A helyi orvos, háziorvosnak neveznénk, amikor látta a bejövő beteget, és nem hozott egy libát a hóna alatt, akkor mondta, hogy menj az Aszalóshoz, meg fog téged vizsgálni. Apám minden szegényt ingyen vizsgált, felírta a receptet,

kifizette a receptet, ha úgy látta, hogy tényleg nagyon beteg. Hiába volt ő jó orvos, és volt még praxisa, meg másfelé is a gyógyszerészek vizsgálatát is rábízták, nekünk alig maradt pénze, szegényen éltünk. Nem rongyokban, de nagyon. Édesapámnak nagyon erős szervező képességei voltak, nem csak a tisztiorvosi feladatot hajtotta végre, hanem városszerte – Derecskét mondom először – ő szervezte a kulturális életet. Színházat szervezett, koncerteket szervezett. Kis falu volt, község, de ő pezsdítette fel a közösségi életet. Ugyan ez történt Beregszászon is. Ott már kezdtünk gazdagok lenni, kilenc hónapig gazdagok voltunk, mert a tisztiorvosi fizetése 1000 pengő volt havonta, az egy óriási pénz volt. Úgyhogy kezdett gyűlni a bankban a pénzünk. Amikor az édesapám látta, hogy jönnek a szegény emberek átázva, fázva gyerekekkel, akkor kivette az összes pénzt, és takarókat vásárolt. Az összes, amit ott látott, ilyen szegény gyerekek, vagy családok, például a lengyelek, akiket áthoztak a városon, és ő mindenhova bedobott egy takarót. Az összes pénzt erre költötte. Benne ez a szellemiség volt, hogy a szegényeken segíteni kell, még akkor is, ha nem marad semmi. Úgyhogy édesanyámnak nem maradt pénze, hogy eltemettesse. Valamilyen fertőzést kapott ott, és nem maradt senkink, gyorsan el is kellett költözni ebből a szép lakásból valahova faluba. Édesanyám több, mint ötven évig volt özvegy, és akkor dolgozott, orvosi asszisztensként, később kapott egy dohányboltot. Szegények voltunk, de nem úgy szegények, hogy rongyosak. Volt ruhánk, de csak egy. Cipőnk, ahogy emlékszem, az mindig lukas volt. Édesanyám úgy stoppolt, varrt mindent, hogy megmaradjon. Ez nagyon jó tapasztalat volt. És kevésből is meg tudtunk élni, és olyan takarékosan élt, hogy mind a hármunkat, mert akkor aztán édesapám halála után mindannyiónkat felnevelt, mindnyájunknak a kezébe diplomát adott, sőt, még ilyen sportolásra, meg ilyesmire is. Nem ismert fáradtságot, iszonyú szigorú édesanya volt. Édesapa volt a melegebb szívű, aki engedélyezett. Édesanyámnak németet kellett tanulnia, angolt, ő több nyelven tudott beszélni. Ezek voltak a gyökerek.

Utána kamaszkorban, 14 éves korban, a háború alatt, úgy érzem, hogy akkor 4 évig fejlődött a törzs, vagy legalábbis törzsként szimbolizálom ezt a korszakot. Mi minden van ebben a törzsből? Beírtattak a ciszterci gimnáziumba, nagyon megszerettem. Nagyon érdekes volt, eddig is nagyon jó tanáraink voltak, tényleg, sok minden, főleg a matematika az, amit valaki belém oltott az előző gimnáziumban: értettem, hogy miért szép ez. Ebben az új világban három réteg volt, mint diák. A tanárok azok mind ciszterci tanárok voltak, kivéve a sport tanárt azt hiszem. Volt egy réteg, a nagyon gazdagok. Háború után azok egy kicsit elkülönültek, de nagyon értékes emberek. Latinovits Zoltán osztálytársam volt,

Abodi Béla, híres író, Vajda Miklós, műfordító, ma is él. Még többen, mások, volt egy akadémikus is, de ők valahogy nagyon összetartottak. A másik társak a cserkészek. Én is a cserkészekhez tartoztam. Az én törzsemben a természetnek a szeretete, ahogy édesapámé is, ott nőtt nagyra. Nem volt olyan vasárnap, ahol én nem bámultam a hegyeket. Megszerettem. Szerelmese voltam a hegyeknek, hegycsúcsoknak. A környéken nem volt hegycsúcs, amit nem másztam meg. A felnőtt korban is tartott. Nem volt olyan szikla, amit nem másztam volna meg. Ez a társas, a cserkész élet az egy közösségi élet. Méghozzá súlyával kisközösségi élet, mert ennek a gerince a cserkész őrök voltak, ahol 8-15-en voltak, és egy nagyon jó vezető kellett, nekem szerencsém volt, nagyon jó vezetőm volt. Ő is nagy természetbarát volt, úgyhogy a virágokat, meg még hozzávettem a csillagokat és megtanultam az összes csillagképet, és a történetet is hozzá. Sajnos most már elfelejtettem, de az unokáimat igyekszem erre tanítani. Hogy micsonda gyönyörűség a természet! Ha kilép az ember nem csak a panorámát látja, hanem minden egyes virág várja, hogy simogassa meg, vagy nevezze meg! Ez akkor a zenei életet ott kezdtem. A zenei gének ott kezdtek kibontakozni. Az osztályból sokan voltak – főképp abban a csoportban, amit előzőleg említettem – minden héten mentek koncertre. Nekünk sajnos nem volt pénzünk, de amikor volt egy kicsi, akkor elmentünk az Operába. Ott kezdtem észrevenni, hogy vannak kiállítások is, azt is meg lehet nézni, a diákokat ingyen beengedik, nagyszerű volt. Később már ez a színház, a galéria, a kiállítás látogatás az életemnek egy nagyon fontos része lett. Budapesten, akkor már felnőtt voltam, diák, egyetemista, nem volt olyan kiállítás, ahol én nem voltam, amit ne néztem volna meg. A feleségem is képzőművész.

Hogyan teltek a középiskolás évek?

1941-ben kezdtem, 1949-ben végeztem a Bessenyei György, kismátyai állami gimnáziumban. Ott kaptunk ingyenes ösztöndíjat. Fontos volt, mert ott maradt anyám a kislányával, nem is tudott dolgozni, nem tudott volna engem fizetni. Talán egy-két tanáregyéniségre emlékszem, egyike-másika nagyon kiváló volt. Ott egy másik társaság volt, ott falusi gyerekek voltak. Mi városi gyerekek voltunk és a falusi gyerekek nem szerették a városi gyerekeket. Hát bizony, amikor oda kell tenni, néhányszor úgy megpofoztak, meg földhöz vágtak! A második évben kiderült, hogy jó tanuló vagyok, meg hajlandó vagyok segíteni őket latinban meg matekban, akkor elfogadtak, hogy nem olyan úri fiú vagyok, akinek elképzelték,

hanem akitől segítséget várnak, és kapnak. A bombázások időszaka volt már, az viszont itt volt, Budapesten, ahová szintén állami segítséggel kerültem be, ösztöndíjjal. Ott is nagyszerű tanárok voltak. A magyar–latin tanár, és a matematika-tanár főleg, ahogy meséltek, ahogy mutattak. Ott szerettem meg az irodalmat, a verseket először. Utána 1944 őszén, novemberben már leállt a tanítás és csak márciusban indult újra, ugye az ostrom miatt. Az ostrom egy nagy élmény volt, tragikus, de nekünk szerencsés, mert igaz, hogy a lakás, ennek ellenére érdekes volt, megtanultuk pl. egy bútort megszőgelni. Úgy is nézett ki, de mégis megtette a feladatát, lehetett benne könyveket tárolni, meg az ágyunkba mégis be tudtunk feküdni. Mindenki ezt csinálta, úgy élt, ahogy tudott, deszkákat a lerombolt házakból szereztük, kivettük a szögeket, azzal ácsoltuk össze az asztalunkat, székeinket, és mégis megvoltunk valahogy. Meséltem a cserkészetről, meg az egyházi gimnáziumról. Az utolsó évem állami gimnázium volt, az úgynevezett Állami Szent Imre Gimnázium, ami utána egy évvel József Attila Gimnázium volt. Ez maradt is, mert amikor az egyház visszakapta ezt a gimnáziumot, akkor akik akarták, a régi tanárok, és a régi tanárok egy része, azok számára nyílt egy állami gimnázium.

Történeti szempontból érdekes, ugyanakkor meg a személyes sorsok szempontjából nagyon drámai időszak ez, a Rákosi-féle diktatúra kiépülésének időszaka...

Az iskolában közvetlenül még nem volt ennek egy megformált módja. Mert mi úgy éreztük, hogy mi egy fészekben vagyunk. A család is egy fészek, a legtöbb gyereknek a családja az vagy katolikus volt eleve, vagy pedig szimpatizáns. Voltak protestáns osztálytársaim is, akiket felvettek. Gimnáziumban meg természetes volt az, hogy mi, a diktatúra rendszerével tulajdonképp 48-ban találkoztunk, mert 47-ig még azért még volt egy szabad választás. Azt hiszem 47-ben volt ez az áttörés. A diákságnak a legnagyobb része szemben állt ezzel. Nem is volt probléma. De nem is avatkoztak bele még. Nem volt még olyan, hogy államosítani akarnak. Mi megvoltunk. 1948-ban már a diákság köréből kialakult egy olyan réteg, ami tudatosan szemben állt ezzel. Szerveződtek beszélgető körök. A tanáraink is, akik még 48-ig papok voltak, akikkel lehetett beszélni, hogy mi történik Magyarországon. Felélnékült a politikai érdeklődés. Megjelentek a besúgók. Hogy ezeket miért vették fel, mert akkor még 47/48-ban még papi vezetés

volt. Később kiderült, hogy az ÁEH⁵-nak voltak beépített emberei. Kettőről tudok, mert az egyik nagyon bután csinálta. Az egyik mindig megjegyzéseket tett a papokról, meg a pápáról. Róla tudtuk. A másik, az nem, az egy simulékony, értelmes ember volt. Amikor munkaszolgálatos lettem, akkor kiderült, hogy az ő keze nagyon messze ér. Tudott rólunk, hogy volt osztálytársai hol vannak, miért vannak munkaszolgálatban. Nagyon érdekes módon, tudtunk is kérdezni tőle, megmondta, hogy gyerekek, ti most dolgozni fogtok, ekkor meg ekkor fogtok leszerelni valószínűleg. Valamiféle szolidaritás volt. Akkor derült ki, hogy ő azért volt itt, csak az utolsó évben jött már ide, érettségire, amikor már állami iskola volt. Nem a papok vették fel, hanem küldték. Még egy. Engem nagyon érdekelt ebből a marxista háttér, a filozófiai háttér. Hadd mondjam el, a fának a törzse, ami az én iskolás korom, a filozófia iránti hallatlan érdeklődés is hozzám tartozott. Tizenöt éves koromban Platónt olvastam. A volt a legnagyobb kedvencem. 17 éves koromban pedig Arisztotelész. Görögül nem tudtam, azóta sem tudok, de azért egy-két kiadvány volt. Pl. Platón összes meg volt már akkor, de nem lehetett megkapni. De egyes dolgait, írásait külön-külön meg lehetett kapni és én faltam ezeket. Másokat is, általában a régi görögök, akiknek a dolgait azért kiadták kisebb-nagyobb könyvecskékben. A következő év az már Arisztotelész, de csak egy-két könyve, de a legfontosabb: a Metafizikájának akkor már megvolt a fordítása, és én faltam. Tizenkilenc éves koromban, amikor érettségire készültem, akkor eldöntöttem, hogy megnézem, mit írt a Marx, A tőkét, ami akkor elég nehéz dollog volt, de rájöttem, hogy a görögök a mélységeit sokkal jobban tudták. Ahhoz képest ez egész más téma volt, inkább szociológia, gazdaság stb. Nekem az az érzésem, hogy Marx nagyon okos ember volt. Nagyon sok mindent tudott, látott, azt, hogy a jövő milyen, hogy praxisban milyen az ő elképzelése – valószínű nem csak én éreztem akkor, de ő még nem tudta, hogy mi lesz ebből, amit ő elképzelt.

Én 49-ben elhatároztam, hogy szerzetes leszek. Mi juttatott ehhez? Egy olyan Isten-élmény, amit nem lehet leírni, nem lehet szavakba foglalni. A noviciátus akkor még működött, tehát a szerzetes rendeket még nem oszlatták fel, és tényleg egy évig én ott novícius lettem. Két nagy nevet említenék, az Endrédy Vendel⁶, akit később rettenetesen megkínóztak. Választani kellett, hogy ki lehet menteni, ki lehet menekülni. Ki lehetett menni, lehetett mondani, hogy kimegyek, de lehetett mon-

---

⁵ Állami Egyházügyi Hivatal: 1951 és 1989 között a kommunista állam és az egyházak közötti egyezményeket végrehajtó államigazgatási szerv.

⁶ Endrédy Vendel (1895–1981) a Grösz-perben elítélt római katolikus ciszterci szerzetes-pap, zirci apát.

dani, hogy maradok, és aztán valami majd csak lesz. Én a maradást választottam. A novícius mesterem azt mondta, hogy akik kimentek, abban a gárdában voltak 16-an, annak a felét elfogták és itt maradtak, a többi pedig eljutott Rómáig, vagy valahol, Amerikában csináltak Dallasban gimnáziumot, aminek az utódja lett volna, vagy lett is, most is működik. Másféle szellemet szívtam magamba. Megéreztem a több száz éves szellemi örökségnek az értékét, hogy érdemes azt kielemezni, főképp a liturgiában, az imádságban, az gondolkodásnak, a szellemnek a következetességében több száz éves hagyományt kaptam, vagy érzékeltem. Akkor már tudtam latinul elég jól, tehát latin szöveget tudtam olvasni, az nagy segítséget adott. Felszippantottam egy kicsit a latinul író szerzőknek, a középkori szerzőknek a szellemiségét. Ez hallatlan nagy érték, nem csak a szövegüket, hanem a történelmi tényeket, szellemiséget éreztem tulajdonképp. Nagy tudásról nem lehetett szó, de mégis éreztem. Utána a szerzetes rendeket megszüntették 1950-ben, ki kellett üríteni a zirci kolostor egész nagy, egy pici rész maradt. Aki ott maradt egy-két pap, az hivatalos egyházmegyei stólát vagy ruhát vett magára, az emléke sem maradhatott volna a zirci rendnek. Akkor valamelyik egyházmegye átvett. Nagyon jó akaratúak, nagyszerű, azt mondom, szent emberek voltak. Amit ők prezentáltak, amit ők hangsúlyoztak, valamiféle – most durván mondom – szellemi többlet volt. A palástnak a lényege, a szabályoknak a megtartása, a törvények megtartása az fontos, de hogy közvetlen kapcsolatba kerüljön az ember az Istennel, boldog lehet, az háttérben maradt. Nem tudom, hogy mások is így érezték-e. Van, akik szeretik ezt a nagyon precíz rendet, abban a tudásban is, tehát a formulákat, az egyházi tanokban, dogmatikában, morálokban. Ebben nagyon jó tanárok voltak, de ez nekem keveset mondott. Az én életem kicsit másféle volt. Elfogadtam és tisztességgel tanultam, de a következő évben már kiiratkoztam. Bejártam tanulni, órákat venni, de kintről. Ez 1951–52-ben volt. Itt most hirtelen kiesett két év. Munkaszolgálat.

Az előbb említetted ezt a munkaszolgálatot. A magyar történelem tanításában ez egy korábbi korszakkal kapcsolatban használjuk ezt a fogalmat.

Igen, a háború alatt. Utána is maradt, mindenkinek, aki elérte a nem tudom hanyadik évét, és nem tanult egyetemen éppen, be kellett vonulnia két évre. Voltak megbízhatatlannak tekintett társadalmi rétegek, mint a bárók, grófok, hercegek gyerekei. Ezek kezébe puskát nem lehetett adni, csak lapátot, hogy tanulják meg a lapátolást! Volt egy réteg, akik azért kerültek ide, mert már előtte voltak börtönben, lopás, csalás, nők megerőszkolása miatt voltak valami

börtönben, ezek is csak itt lehetnek katonák, és természetesen azok, akik valamiféle egyházi kötődésűek. Ezeket összegyűjtötték, és dolgoztatták. Ezt nem lehet összehasonlítani természetesen egy háborúbelivel, mi rendesen kaptunk enni, fűtöttek, bár a bakancsom lyukas volt, néha befolyt a víz, meg ritkán tudtunk hazamenni, de azért nem kellett bennünket féltetni. Ott megtanultam ennek a másik két társaságnak a nyelvét. Duplájára, triplájára nőtt az életszemléletem. Hogy az a grófi gyerek, meg aki a börtönből jött, az is ember, akiben mozog valami, és valami miatt az másképp gondolkodik. Ott nem volt különbség a gyerekek között. Egyiket másikat én nagyon meg tudtam szeretni. A másik, hogy megtanultam betonozni, villanyt szerelni, mert olyan helyre osztottak be, ezt a tudást nagyon sokat használtam. Megtanultam házakat állványozni, ezt a tudást nem használtam azóta sem. De akkor meg tudtam csinálni. És egy csomó ilyen műszaki dolgot megtanultam. Ennek örülök. Néha nehéz munka volt, de azt lehet mondani, hogy a nyápic kis iskolapad koptatóból egy erős ember lettem, megedződtem.

Volt ideológiai vagy politikai nevelés?

Volt politikai tiszt, aki néha előadást tartott, amit senki nem vett komolyan. De az egyikre vissza kell emlékezni majd. Az ország különböző helyein voltunk, ahol éppen a katonaságnak valamiféle munkája akadt, meg kellett csinálni egy utat, renoválni vagy építeni egy laktanyát, oda vezényeltek. Nagyon sok dandár volt, abban ezred, abban század. És volt, amikor egyedül mentem. Ez az érdekes, ugye voltak a katonák között, ellenőrök, katonai rendőrök ellenőrizték, hogy a katona szabadságon van, tényleg megvan a szabadság papírja. Én úgy mentem haza, ha Budapestre mentem, hogy ha egyedi munkára küldtek ki, vettem a házban egy lapátot és hazamentem, megebédeltem édesanyával beszélgettem, és utána visszamentem. Ott megtanulta az ember, hogy hogy kell túljárni a vezetők eszén. Ez egy nem tisztességes, de nagyon mulatságos dolog. Ezt nem bánom. Később a börtönben ennek is nagy hasznát vettem, ott még tovább is léptem, egyetemi szinten és megtanultam, hogy hogy kell a smasszerokkal bánni. Én ekkor szerettem volna egyetemre menni. Megkértem a nevelőtisztet, hogy ugyan adjon már nekem egy javasoló papírt, ez az ember pedig olyan rendes volt, hogy nem írta be, hogy ez a fiatal munkaszolgálatos volt, hanem munkáját jól végezte, fegyelmije nem volt. Felvettek az egyetemre. Így kerültem Szegedre, a TTK-ra, matematika-fizika szakra.

Abban az időben már az Aradi téren, a volt piarista gimnázium épületében volt a Természettudományi Kar.

Igen. Igen, ez 1954-ben volt. Utána nagyon érdekes események történtek. Az egyik, hogy kezdtem megérteni, hogy milyen a matematika. Nem csak az ízét, de a mélységeit is. Nagyon jól is ment, mindent megértettem, minden vizsgám ötös lett. Az utolsó évben, az már '56-nak a szeptembere is odatartozik, körülnéztünk, iskolákat látogattunk. Engem jobban érdekelt kicsit a fizika. Matematikusok mind kiválóak voltak, a fizika tanár, a Budó professzor, csodálatos ember volt, kristálytisztán, világosan, de a többi, a matek, nagyon jó együttes tanári együttes... A Kalmár László, nagyon jó pedagógus volt, de mindig kicsit túlbonyolított. A legjobbnak nem jut eszembe a neve... De! A Szőkefalvi⁷. Kalmárnak a jegyzete 800 oldal volt, minden részletesen. A Szőkefalvinak a jegyzete 150 oldal volt egy fél évre. Csak az volt leírva, ami a legfontosabb, és ami abszolút világos volt. Sokkal könnyebb volt tanulni abból a könyvből, mint a nagyon részletesen leírt Kalmár szövegből. Mindegyiknek megvolt a maga előnye, én ezt szerettem, hogy minden olyan tiszta. Egyébként a Szőkefalvi nagyon megvédte '56-ot. Baróti Dezső⁸ is vállalta, de neki valószínű nem volt ilyen nemzetközi kapcsolata, vagy muszáj volt valakit lecsukni. De aztán 1956-nak az őszén, szeptemberében valahogy forrt a levegő. A Petőfi Körnek voltak már iratai, amit kiakasztottak az utcákon, és láttuk, hogy ez egy nagyon más szemlélet, mint amit hivatalosan eddig láttunk, olvasnunk kellett volna.

⁷ Szőkefalvi-Nagy Béla (1913–1998) matematikus. Jancsák 2016.

⁸ Baróti (eredetileg Kratofil) Dezső (1911–1994) magyar irodalomtörténész. A szegedi egyetemen magyar irodalomtörténet és francia szakon folytatta tanulmányait. 1930 és 1938 között aktívan részt vett a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának (SZFMK) munkájában. 1935 és 1941 között a szegedi egyetem tanársegéde. Baróti 1943-ban egyetemi magántanári kinevezést kapott Szegedre. A koalíciós években a polgári értékeket valló Független Kisgazdapárt tagja és a szervezet szegedi értelmiségi tagozatának egyik vezetője. 1948-tól 1957-ig a Szegedi Tudományegyetem magyar irodalomtörténet tanszékvezető egyetemi tanára volt. 1952 és 1955 között a Bölcsészettudományi Kar dékánja, 1955-től 1957. április 1-jéig a Szegedi Tudományegyetem rektora volt. Részt vett a MEFESZ alakuló ülésén és a diákok mozgalmát és követeléseit támogató hozzászólást tett. Baróti Dezsőt az 1956-os forradalom és szabadságharcban betöltött szerepe kapcsán menesztették a szegedi egyetem rektori székéből 1957. április 1-jén, 1957. április 26-án letartóztatták és október 1-jén első fokon 2 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélték. Ld. még Jancsák 2016

Aszalós János huszonévesen

Akkor kezdtünk el táblák előtt beszélgetni, teljesen ismeretlenek, javarészt egyetemista volt. „Nem veszed észre, hogy ez mennyire más?” – Mondom a másiknak, hogy ilyet soha nem láttam, mert ő orvos volt, vagy jogász volt. Hozzáteszem, a Kiss Tamás velem együtt indult az első évben matematika-fizikán, csak neki nem tetszett a matematika, és átiratkozott jogásznak. Tóth Imre meg szintén jogász volt És akkor elkezdett valami a levegőben lenni. Amikor végül is öten, hatan voltunk jóbarátok, akik összejártunk, Miklós⁹, nem tudom, ő is jogász volt, harmadéves, ő aztán disszidált, de a kezdetén nagyon ott volt, a Tamás, a Tóth Imre ritkábban jött, és a Lejtényi¹⁰ nem tartozott ehhez a beszélgetős csoporthoz. Valamit kihagytam. Amikor az a két év, amikor másodéves, harmadéves voltam, volt egy nagyon komoly baráti körünk, ami számomra alapozó volt. Kiefer Ferenc, aki szintén matematika-fizikát végzett, de ő aztán átment nyelvészetre, átképezte magát, és talán most már nem, de néhány évvel ezelőtt a világ nyelvészeti intézeteinek a fő főnöke lett, szóval fantasztikus nyelvész. Ő

---

⁹ Vető Miklós (1936–) 1956-ban harmadéves joghallgató. 1956 októberében Szegeden a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) egyik vezető szervezője. 1957-ben emigrált. Több egyetem professzora. Bővebben: Jancsák 2016

¹⁰ Lejtényi András (1937–2011) 1956 őszén joghallgató. a MEFESZ megalakításának egyik kezdeményezője és vezetője volt. Bővebben: Jancsák 2016

megnyitotta a szobáját. Bérelt egy szobát, szerette a zenét, szeretett filozofálni, nem összegyűjtötte az embereket, hanem összegyűltek köré. Először két-három barátja volt, azok adták tovább, hogy itt van egy érdekes valaki, akinek nagyon sok lemeze van, és azok akkor értékek voltak, mert ritkán voltak olyanok, hogy hangversenyek. Attól kezdve én mindig elmentem, ha volt hangverseny valahol. Ott szerettem meg a komolyzenét, mert az érdekes, hogy ha néhány ember hallgat komoly zenét, és utána egy kicsit beszélgetnek, hogy figyelted ezt, vagy azt, akkor egy kicsit a beszédmódot is, hogy mire kell figyelnie az embernek, ott tanultam meg. Ma szinte nincs olyan nap, hogy ne hallgassak zenét. Vagy a Bartók zenéjét hallgatom, járok hangversenyre, vagy van csomó lemezem. Énekeket tanultunk, nagyon jó madrigálos volt, nagyon jó hangja volt a Kiefer Ferinek, akik odajöttek, kénytelenek voltak megtanulni a madrigált énekelni. Én is megtanultam. Ott kialakult egy ilyen érdekes vegyület a zenéből, filozófiából, vallásból. Nem a vallási kötődés vonzotta, de a legtöbben mégis azok voltak. Kialakult egy közösség. Ebben voltak középiskolások is, nem csak egyetemisták. Vető Miklós hozott be engem oda. Vető Mikivel úgy találkoztam, hogy a fogorvosnál egymás mellé ültünk. Ő a Himnuszok könyvét olvasta, az én kezemben meg Szentírás volt. Megnéztük egymást, hogy te, nem veszélyes ez egy kicsit? Rögtön rájöttünk, hogy mind a kettőnket ugyan az érdekli. Vető egy nagyon messziről jött, egy közösségből, ahol nem vagyok benne biztos, de abban biztos vagyok, hogy az anyját elvitték. Ő valahogy maga a gondolkodásának révén megtért. A költőket nagyon szerette és ismerte. Ezeknek a nyomán, a hatására, most József Attilára gondolok, meg Adyra, meg Kosztolányira, ezeknek a nyomán indult el Isten felé. Az egyik legbuzgóbb vallási világi ember, aki nagyon szigorúan tartja, majdnem jobban, mint a szerzetesek, ezeket a szabályokat. Azt mondhatom, hogy a legjobb barátom annak ellenére, hogy nekem a szabályok, meg a szigorú gondolkodás módhoz nem kötődöm annyira, sőt, igyekszem mindig másképp feltenni a kérdéseket, hogy hogy is kell ezt érteni. Nekem ez a Szentírásnál van, mert annyi kultúra található egy könyvben; görög is van benne mindenképp, nagyon sok, de még a rómaiak is rátették a dolgokat erre a könyvre, tehát egy-egy mondatnak az értelmezésénél nagyon sok kultúra található, amit nem ismerünk, de érezzük, hogy együtt van sok minden. Ez egy nagy zenekar, minden egyes mondat. Szóval ő [Kiefer Ferenc – JCs.] vett be ebbe a társaságba, csak hogy ő aztán hamarabb végzett két évvel. Úgyhogy egy évig voltam vele, vagy kettőig, aztán ez a társaság szétesett, de mégsem esett szét, mert mi Miklóssal jó barátok voltunk. Részben nálam, meg részben nem meghatározott helyeken, mi is

összetartottuk. Legalább egyik szálon, a vallási vonalon én voltam a legerősebb és a szervezői készségem is megvolt. A második peremnél mint szervezkedőt tartottak számon. Én megtartottam ezt a társaságot. Újak is jöttek persze, meg volt, aki elment. Rendszerint összejöttünk vagy a templomban, vagy beszélgetés közben az életünket megosztottuk.

Ennek a társaságnak az a része, amely hozzám is tartozott, a Kiss Tamás, a Tóth Imre, a Lejtényi nem, ő nem tartozott ebbe a társaságba, beszélgettünk, hogy valamit kell csinálni. Itt azért az úgynevezett politikai programot azt mindig a Kiss Tamás vitte. Megbeszéltük, hogy ez tényleg nagyon jó lenne, hogy vegyük magunk kezébe a dolgaink irányítását. Szó sem volt arról még, hogy az oroszok menjenek, meg szabad választás. Arról volt szó, hogy mi jelöljük ki az ösztöndíjakat, hogy ki kerüljön be a diákszállóba, szociális dolgok. Ott, abban a találkozásban, ismered a történetet, hirtelen egy robbanás történt. Valaki kimondta, hogy az orosz csapatok menjenek ki. Ilyet nem lehetett elképzelni, meg Nagy Imrét a kormányra! Hirtelen ebből a szociális beszélgetésből átment politikai beszédbe, de ez egy robbanás volt. Ez október 16-án volt. Én nem voltam vezető ebben a továbbszervezésben. Ott voltam, de nem voltam vezető.

Megkérdezhetem, hogy miért? A te döntésed volt, vagy egyszerűen csak úgy alakult, hogy nem akartál magadnak egy ilyen...

Nem tudom. Próbálok rekonstruálni a dolgot. Az egyik rész az volt, hogy én tartottam a kapcsolatot a rendi nevelőkkel, holott a rendet megszüntették, de én tartottam. Ők azt mondták, hogy vonulj vissza, ne szervezz. Én már akkor is szervezkedtem, mikor a barátaimmal ilyen vallási vonatkozással összegyűltünk, megbeszéltük, egy paphoz elmentünk. De ez már kifejezetten politikai jellegű dolog volt, és úgy gondoltam, hogy ez már nem az én dolgom. De ez rekonstrukció, nem vagyok benne biztos, hogy akkor miért gondoltam. Az is belejátszott, hogy a Kiss Tamás, aki nagyszerűen értette, hogy hogyan kell az ilyen politikai dolgokat megfogalmazni, meg tömegeket mozgatni, hasonlóképp a Lejtényi, meg a Vető Miklós, a barátom, ezek megcsinálták.

Az 1956. október 20-i nagygyűlésen Lejtényi András ismertette a MEFESZ szervezeti szabályzatának tervezett szövegét. Lejtényi kezében papírral áll. Ülve Kiss Tamás látható, aki az ülés második részében a tanulmányi és politikai követeléseket ismertette.

(Fotó Liebmann Béla)

Nagyon előre mentek. Úgy gondoltam, hogy ebben a szakaszba nem tudok pozitívan beleavatkozni, mert nem az én nyelvem a politikai nyelv, attól én nagyon eltávolodtam. Nagyon érdekelt, de mint aktív szereplő, nem tudtam elképzelni, hogy valamit is csináljak. De aztán a végén mégis csak csináltam, méghozzá akkor, amikor a többiek elkezdtek semmit nem csinálni.

A Tóth Imrét nagyon hamar elfogták, a Vető Miklós, a Kiss Tamás meg valami miatt azt mondta, hogy valami miatt ő nem megy. Pedig hát ő vezette az egészet! Vele nem tudtam találkozni akkor, mert ő bujkált. Néztem, hogy azok a nagy MEFESZ-esek, akiknek nagy hangjuk volt ez alatt a pár nap alatt [október elejétől a november szovjet megszállásig – JCs.], azok teljesen elnémultak. Nem is lehetett. Ez nem létezik, eddig csináltunk valamit, most hogy semmit ne csináljon semmit tovább?! Volt egy írógépem, és ezeket a gondolatokat, amikről szó volt, amiket már megfogalmaztak, azt elkezdtem gépelni, valahonnan, valamelyik barátom, talán a Tóth Imre szerzett valami stencil papírt, és azzal 10-20-50 példányt is le lehet húzni, még egy kis hálót is szereztek, meg gurigát, amivel át

lehet nyomni az anyagot. 8-10 ilyen papírt, programjavaslatot, meg mindenfélét csináltunk. Néhány megvan még valahol. Ezeket mi csináltuk, 50-60 darab a hónom alatt, szépen amerre mentem, letettem 5-6 darabot. Engem emiatt tartóztatnak le és ítélték el. Noha abban a nyolc napban voltam nemzetőr is Szegeden, de amiatt nem vontak kérdőre. Akkor csak vigyázni kellett egy laktanyára, odamentünk húszan, ki volt rabolva. Ép dolog nem maradt, közben arra kellett vigyázni, hogy a lőszer raktárhoz ne férjen hozzá senki. Én ott tudtam meg, hogy bejöttek [a szovjet hadsereg]. Volt egy telefon, hogy körül vagyunk véve.

Ez Öthalom volt?

Igen. Ott voltunk. Kiss Tamás is ott volt, meg Tóth Imre is, ő is később jött. Lazúr Barna volt a vezető, nagyon bölcs volt, hogy amikor már Szegedre is bejöttek a tankok, akkor én is azt csináltam, hogy én is elrejtettem a fegyvert, meg a lőszert. Azóta sem láttam, nyilván valaki megtalálta. Az is érdekes, hogy nem az volt a feladatunk, hogy háborúzzunk. Ott Szegeden nem volt olyan, mint Budapesten, hogy harcoltunk.

A röplapozás az ettől meddig tartott?

Ez körülbelül amikor nekem kezdte bántani a csőrömet, november 4-e, egy hét múlva már nem bírtam tovább, és elkezdtem. A gép megvolt, csak kellett hozzá a stencil, ezt a Tóth Imréék valahogy megszerezték, nem tudom honnan, valahonnan. Volt egy barátom még a munkaszolgálatból, aki szegedi lakos volt, és ott volt Szegeden, ő nem volt egyetemi hallgató, de nagyon jó barátom volt, nála csináltuk. Emiatt ő disszidált, még időben, de az apja bekerült a perünkbe.¹¹ Öreg volt. Már csak azért is, mert ő egy magán gimnáziumnak volt az igazgatója. De tulajdonképp mondjuk csináltam, két vagy három hétig. Kezdtem félni, légüres térbe kerültem. Szépen visszavonultam, és elkezdtem tanulni. A lebukásom úgy történt, a következő nyáron, még elvégeztem a harmadikat, és akkor rájöttek, hogy ki röplapozott. Nagyon sokan röplapoztak egyébként, nem csak én. Más

---

¹¹ Tunyogi Csapó János (1902–?) Kiss Tamás és társai perében, az úgynevezett MEFESZ-perben a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetésében a Legfelsőbb Bíróság 1959. február 18-án 4 év börtönre ítélte. Bővebben Bálint László: 1956 – Megtorlás Szegeden. Belvedere Meridionale, 2004 és Jancsák 2016

csoportok is voltak, de az ő dolguk már le volt zárva. Megkönnyebbülés volt, hogy velünk most már nem fognak foglalkozni. Elkezdtek beszélgetni. Még csak nem is egy spiclitől tudták meg.

Téged akkor letartóztatnak, ez '57 őszén. 1958 februárjában volt a MEFESZ-per.

Fizikai erőszak nem volt, mert nem kellett, mert nagyon rendesek voltak. Elmondták azt, hogy az a tiszt, aki vezette, hogy mit tudnak. Hát, mindent tudtak. Akkor az én egyházi háttერemről nem is volt szó.

Tudtak róla?

Nem tudom. Lehet, hogy nem érdekelte őket. Tulajdonképp abban a perben ha a súlyosságot rangsorolni kell, akkor a végén voltam. Két évet kaptam. Tóth Imre meg Kiss Tamás tíz éveket kapott, még örültek is, hogy csak tíz évet kaptak. Aztán a többiek csak öt év, négy év, én meg két év.

És a bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt is elítéltek, ugye? Mert az is egy jogi tétel volt.

Igen. Én csak a vizsgálati fogságban lévő és cellatársaimat ismertem. Mindenki az 56-os dologban volt benne. A legszomorúbb: egy napig voltam együtt a Kovátssal¹². Ő tudta, hogy ki fogják végezni. Éjszaka betették hozzánk, mert festették a celláját. Később már, amikor kiszabadultam, kerestem a temetőben a sírját, aztán mondták, hogy azt hiába keresem, nem tudják. Az első dologom, amikor temetőbe megyek, hogy veszek egy szál virágot.

Az egyetemi tanulmányokat ott meg kellett szakítani, ugye?

Igen. Egy év volt vissza, de aztán abból nem lett semmi. Arra számítottunk, hogy utána majd..., de ebből nem lett semmi, de nem is bánom. Ez a társaság aztán úgy működött, hogy részben akik szegediek voltak, nem Budapestre költöztek, akkor azok lent maradtak, de ez a mag, ami itt maradt Budapesten, budapesti

¹² Kováts József (1926–1958) 1956-ban a szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottság tagja. 1958-ban kivégezték. Bővebben: Bálint László: Kováts József. Belvedere Meridionale, Szeged, 2004

volt, és összeszedett egy csomó embert, Vető Mikinek az öccsét például. Lassan csoportok alakultak, ez szinte spontán volt. Akik kicsit igényesebbek voltak, akár vallási, akár más társadalmi, pl. művészi vonatkozásban, azok csoportokat alkottak. Érezték, hogy ott védettek. Ez a feleségemnél is így volt. Ő is végezte a Képzőművészeti Főiskolát, ott is megvoltak a kis körök, akik megértették egymást. Nem feltétlenül vallási vonatkozásban. Akár a művészetszemlélet vonatkozásában, akár politikai vonatkozásban. Akik össze voltak hangolva valamilyen vonatkozásban, azok összejöttek. Az én társaságom is, most már hatvan éves lesz, mert onnan számítjuk 1956-tól, az volt a világ közepe. Akkor úgy jöttek össze, akkor én Pesten voltam, hogy nem egyszerre mind, hanem kettesével, hármassával. Nagyjából megbeszéltük, hogy nézd, ezt beszéljétek, vegyétek elő a Szentírást, a valamilyen dogmatika könyvet, amit magyarul lehetett kapni. Én nem zenei, hanem vallási orientációjú voltam első sorban. Nem lett semmi baj addig, amíg engem le nem fogtak újra. Egyszer bekerült a társaságba valaki és őt lefogták. Szegedi egyetemi hallgató volt, a társaságnak a szegedi ága is működött kicsit egy-két emberrel. Olvastam a jegyzőkönyvet, amit rólam mondott, jól megmondta, hogy ő rögtön látta, hogy itt egy súlyos ellenforradalmi tevékenység van, összejönnek ketten-hárman, és ott beszélnek a Szentírásról és még imádkoznak is néha. Az Alkotmány az vallásszabadságról írt, csak az már nem volt benne az Alkotmányban, hogy aki vallásos dolgokról beszélget, az nincs megengedve. Mindenki mehet a templomba, főképp az öreg nénik, de egymás között ne beszéljenek, főleg a gyerekeik előtt ne beszéljenek, mert az már ellenforradalom.

1961-ben volt a nagy lefogás, az egyházi perek, „a Fekete hollók pere”, így nevezték¹³. Havas Géának a pere, aki nem is volt szerzetes, hanem világi, de ott, a ciszterci templomban, mint káplánt vették fel. Szegedről kirúgták, mert – nem is tudom, ki volt ott a püspök, meg akart szabadulni tőle – igen kemény, renitens ember volt, de itt befogadták, mint káplánt, és adtak neki egy picit kis kápol-

---

¹³ „A „Fekete hollók” fedőnevű akcióban – 1960. novembere és 1961 februárja között – 800 személyt vettek őrizetbe, közülük 85 került előzetes letartóztatásba: 22 pap, 25 (volt) szerzetes és 38 világi hívő. 76 főt ítélték el a bíróságok 1- 12 év közötti szabadságvesztésre” Bővebben: Kahler Frigyes: Konceptiós perek a kommunista egyházpolitika kelléktárában – avagy katolikus papok elleni kirakatperek, és titkos eljárások. Kézirat, Interneten itt: <http://kommunizmusbunei.hu/sites/default/files/dr.Kahler%20Frigyer%20konceptio%CC%81s%20perek%20az%20egyha%CC%81z%20ellen.doc> Ld még. Wirthné Diera Bernadett: Katolikus hitoktatás és elitképzés a Kádár-korszakban – Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy elemzése. Doktori disszertáció. ELTE, 2015 Interneten itt: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/wirthnedierabernadett/diss.pdf>

nát, hogy legyen a gondozója. Folyton munkaruhában járt, takarítania kellett, meg mindent csinálni. Vele nagyon jó kapcsolatban voltam, baráti kapcsolatban. 56-ban visszaengedték Szegedre, én még találkoztam vele Szegeden. A Fekete hollóknak a perében kerültek elő ezek a kis egyházi csoportok. Szerencsére a két-három fős kis csoportokat nem bántották, de a szellemi összetartóját, aki mondjuk 10-15 kis csoportot szervezett, azt igen. Az pont én voltam. Néha mentünk mondjuk többen is, főleg kirándulni, de általában én nem találkoztam mindenki-vel. Itt ez volt a vád, hogy összetartom [a hálózatot – JCs] és azt akartam, hogy ezekből az emberekből egy jövendő Magyarországon – egy általunk jövendőnek tartott Magyarországon – legyen elég kiképzett személy, akik majd a vezetését átveszik. Gondolhatod, hogy józan ember ilyet nem mond. Ha a Szentírást olvas-sák, attól még nem lesz kiképzett ember. Ez volt a vád ellenem. Mások ellen is ez volt. Nagyon sok per volt, nem tudom szám szerint. A ciszteri szerzeteseknél is volt per, engem odacsatoltak, de nekem kapcsolatam a renddel akkor nem volt már, néha találkoztunk. Az az érdekes, hogy én is bevallottam, hogy igen, „tartot-tam” őket, mert azt gondoltam, hogy az amerikaiak átveszik az uralmat, és akkor lesz hirtelen annyi káder kell.

Megzsaroltak téged ezzel a vizsgálat során, hogy ezt a teljesen abszurd dolgot elvállald?

Igen, aláírtam, hogy én ezt nem mondtam nekik, hogy én ezt tulajdonképpen azért csinálom, hogy ha majd jönnek az amerikaiak. Ez abszurd dolog volt, senki nem gondolt erre, hogy az oroszok majd elmennek, amerikaiak jönnek. Nekik kellett egy papír. Most azon gondolkozom, hogy ezek cinikusan kitalálták ezt, megkonst-ruálták, és gondolom, hogy nem csak engem zsaroltak ezzel, hanem másokat is. Engem ezzel zsaroltak. Azt mondtam, hogy ha ezt betartják, akkor aláírom. Ez volt a legnehezebb döntés talán. A tárgyalásnál ezt soha nem mondtam, máskor nem fogom ezt csinálni. Értsék úgy, ahogy akarják. Akkor négy évet kaptam, és visszakaptam azt, amit az előző büntetésemből, akkor ugye [1957-58-ban –JCs] a két éven aluliakat feltételes szabaddá helyezték, mert már annyi ember volt a börtönben, hogy nem fért el. Maradt hát másfél év. Úgyhogy azt is hozzácsatolták, akkor hát rögtön a gyűjtőbe vittek. Nagyon érdekes, hogy engem nem az egyháziak közé soroltak, ténylegesen nem voltam egyházi státusban. A szívem odahúzott, de nemigen találkoztam velük, és ez volt ennek a pernek a célja, hogy lássátok, aki ilyen csinál, hogy összejön, meg Szentírást olvas, komoly büntetésre számíthat.

Egyébként ezeknek az összejöveteleknek – zárójelben mondom – volt egy ének-kara, énekkart szabad volt tartani minden templomban. Összejöttek fiúk, lányok így csoportokban, akik hozzánk tartoztak valamilyen módon, összeszámoltuk, úgy százan ott találták meg a párjukat. Én is ott találtam meg. Még kénytelen volt, muszáj volt neki a peremnek a tanújaként ott lenni.

Hogy történt egy ilyen úgymond „beszervezés”? Már az a szervezés, amikor a csoportba meghívtatok valakit?

Baráti alapon. Vagy iskolai barátság, vagy templomi barátság, és összejött, és senkinek nem tűnik fel, hogy itt egy nagy csoport van. Gyere hozzánk, és mi beszélgetünk. És akkor beszélgettünk. Neki is megtetszett, vagy nem tetszett, akkor nem jött tovább. Mert itt azért program volt. Volt egy programvezető, aki a programot megállapította. Aki mondta, hogy olvassanak szentírást, vagy dogmatikát, az mindegyik csoportnak javasolt volt, de mindegyik csoport azt csinált, amit akart. A csoportok ismerték azért egymást, mehetek kirándulni, még párt is választhattak egymás között. Ezt jó volt látni. Nehéz volt megtalálni. Ma is ilyen a helyzet. Nincs a találkozásnak, a beszélgetésnek kultúrája. A közvetlenség. Ebben egy kicsit a televízió, meg az okostelefonok elvágják az embereket egymástól.

Milyen emlékeket őrzöl a börtönből?

A gyűjtő fogházban, mivel valamikor szeptemberben vagy augusztusban kerültem be, megkérdezték, hogy nincs-e tanár az újonnan bejötték közül, akik ugye ellepték pár nap alatt. Egyszer tanítottam Szegeden a Radnóti iskolában, mert ott volt egy ilyen gyakorló tanítás. Kérdezték, hogy maga mit tanít, hát matematikát meg fizikát. Akkor jöjjön, csatlakozzon a tanárokhoz! Úgy volt, hogy valamikor kiadtak [egy rendelkezést – JCs.], nem tudom, mikor, az ország összes börtönében, hogy az a rab, aki nem végezte el az iskolát, szervezni kell az ország börtöneiben tancsoportot egy, két vagy több tanárral és persze egy külső iskolához csatolva, és az a külső iskola rendezi majd el, hogy ki mit taníthat, megnézi azokat a rabtanárokat, és ha találnak olyanokat, akik matematikát, fizikát, kémiát, földrajzot tud tanítani, azokat bevették a börtöntanárok közé. Mivel én matematika szakos voltam, bevettek. Volt a gyűjtőben körülbelül száz vagy kétszáz ilyen ember. Volt már olyan is, aki már érettségizett is. Kivették

a cellából, a két-három személyes cellából az oktatási órára, kivették, kihívták, a régi haverjaival is tudott beszélni. Több olyan volt, a Rácz Sándor neve ismerős ugye, én tanítottam a Rácz Sándort. Egyetemi végzettsége nem volt, de érettségizett. Egy-két órát adtam csak én. Ott azért jó emberek voltak, érdekes emberek is voltak. Például Mérey Ferenc. Egy ideig közös cellában is voltunk. Ő talán földrajzot tanított, meg talán biológiát, egyébként pszichológus volt, de az kit érdekelt? Litván György, ő történész volt, ő is ebbe a csoportba tartozott. Egy csomó, régebben magas pozíciójú ember. A Litván meg a Mérey szellemileg is. Egy szobában voltunk. Volt egy tanári szoba, mindenkinek megvolt az asztala, készült következő órára. De ezen kívül nagyon sok, akár a tanárok, akár a tanítottak közül, nagyon sok értékes emberrel találkoztam. Én egy met-szet voltam. Három megbélyegzett csoport volt. A fordítók, a műszakiak – a börtönökben, bárhol előforduló műszaki dolgokat intézték, ha kellett tervezést, ha kellett csak villanyszerelést –, és mi tanárok. Sétákra elvileg minden nap kellett menni, és akkor lehetett manipulálni, hogy ki ki mellé akar menni, ki kivel akar beszélni.

Egy-egy fél évet el kellett töltenem a szombathelyi börtönben, mert ott szabadult egy tanár, egy tanár kellett. Itt meg több tanár volt, engem választottak. Azért volt nehéz, mert a börtönparancsnok akkor azt mondta, hogy ezeket a piszkos ellenforradalmárokat mind fel kellett volna akasztani. Én mint ellenforradalmár kerültem oda egy köztörvényes börtönbe, és nagyon vigyáznom kellett, hogy kire mit mondok. Az oktatásra. Tudtam, hogy a padban ki ül, ott az írástudatlanok között olyan gyönyörűen írt. Megint érdekes, hogy egy csomó cigány gyereket tanítottam, akik nem tudtak írni. Azok voltak a leghálásabbak. Én írtam a leveleket helyettük, minden hónapban szabad volt írniuk. Szabad volt írnom helyettük, diktálták. De ez csak egy fél évig tartott, mert jött 1963, ahol mindenkit szabadon engedtek, kivétel, akik kémek, vagy hűtlenséggel vádolták őket. Itt, Budapesten rengeteget elengedtek, a tanári karból csak ketten maradtak, az egyiknek kém dolga volt, a másik meg szodcemes volt, akit elfelejtettek. Tulajdonképp csak ketten maradtunk. Azután hozták be oda, a jezsuita rendnek provincia vezetőjét. Folytak ezek az egyházi perek, de nem így. Aki nem tanulta meg a „rendet”, azt még egyszer megtanították... Egyrészt ő segített nekem gépelni, mert valamit le kellett gépelni, de el tudtam beszélgetni vele. Nem lehetett mindig megcsinálni, de a smasszertől ezt megkérhettem, mert én írtam az ő iskolai dolgozatát. 1964-ben, a vége már nagyon nehéz volt, már nem volt kivel beszélgetni.

Nem próbáltak a börtönben beszervezni?

Nem.

Mert ugye a III/III vadászott a börtönben is az emberekre.

Igazad van. Én utólag jöttem rá, hogy amikor édesanyám beadott egy kegyelmi kérvényt, eljöttek, hogy írjam le, mit csinálnék. Hol és mit akarok dolgozni? Minden rabnak van egy úgynevezett nevelőtisztje, ez a börtönhöz tartozik, az megkérdezte, hogy mit akartak magától? Mondtam, hogy megkérdezték, mit akarok csinálni, ha szabadlábra kerülök. Akkor felvilágosított, hogy mi volt ez. De hát utána erről nem volt szó, mert rögtön jött a kegyelmi határozat. És ez a kegyelmi határozat, ettől a cipésztől, ettől a susztertől, mert ő akkor igazságügyi miniszter volt¹⁴. Édesanyám meg trafikos volt. Utóbbi években nagyon ügyes volt, ő lett a budapesti trafikosoknak egy olyan dolgozója, akit akkor engednek be, ha valaki beteg lesz. Hosszú gyakorlata volt ebben, hogy pl. tudott németül, meg franciául, valamit angolul is, hogy bemegy, átveszi a trafiknak a kezelését, jegyzőkönyvben, hogy mi van itt, és két hónap múlva, amikor meggyógyul a másik, vagy másikat akarnak oda, akkor megint egy leltárt csinálnak, és akkor megy egy másik helyre. Egyszer az igazságügy minisztériumban hiányzott egy ember, és nem nézték, hogy neki milyen leszármazottai vannak, hogy épp a fia börtönben van, és ő nagyon jó kapcsolatteremtő volt, és ennek a miniszternek a titkárnője is odajött hozzá mindig cigarettáért. Jóba lett vele. Írt egy kegyelmi kérvényt. Nyilván megkérdezte, hogy mit kell ilyenkor odaírni. Megkérte a titkárnőt, hogy csempéssze már oda a főnökének, a suszternek. Nem volt az egy buta ember, de megbízott ebben az asszonyban. Itt tessék aláírni, köszönöm! Aláírta. Hogy történt valóban, nem tudom, a lényeg, hogy aláírta. Utána már az Elnöki Tanácshoz kell elvinni, mert tulajdonképp az államelnök dönt ebben a dologban, ha már az igazságügyi miniszter aláírta. Ott meg ebben a tanácsban ült egy békepap¹⁵, akit Horváth Richárdnak hívtak. Amikor előkerült ez a kegyelmi kérvény, édesanyám persze elment hozzá, hogy van egy aláírt kegyelmi kérvényem, legyen szíves Ön is aláírni. Hát persze, hogy aláírta! Jóban volt úgy vele. Én nem utáltam annyira, de őt nagyon utálták egyházi körben, ki is

---

¹⁴ Nezvál Ferenc (1909–1987) bőripari munkás, kommunista politikus. 1956 decemberétől az Igazságügyi Minisztérium vezetője, majd igazságügy-miniszter 1966 végéig.

¹⁵ Ld. Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! – Egyházüldözés 1945-1990 és az ügy-nök-kérdés. Szent István Társulat, Budapest, 2005

lett utálva, meg minden, de tudom nagyon szociális érzékű ember volt. Cikkeket írt, amiért megrótták, hogy micsoda dolog, az, hogy ilyen nagy birtokok vannak az egyház kezén, tessék ezt szétosztani. Nagyon utálták ezért. Én megbocsátok neki. Ennek köszönhetem, hogy egyszerre csak hipp-hopp szabadrábra helyeztek. Édesanyám már mondta, mert kéthavonta voltak beszélők, hogy beadott egy ilyen kérelmet. Milyen érdekes, mennyi emléket viszek magammal! De nemsokára, néhány hétig, vagy hónapig voltam egy üveges KTSZ-ben, aztán egy barátom a börtönből, aki már szabadrábon volt, akivel jóban voltam, így az üvegesekhez is ő tett be. Lőcsei Pálnak¹⁶ hívták. Valamikor a Szabadnép politikai rovatának a szerkesztője volt. [Ekkor] úgynevezett irodalmi segéd munkákból élt. Íróknak segített, kiadóknak segített. Volt egy ismerőse először ezeknél az üvegeseknél, az üveges KTSZ-nél, és utána... Na, hát ott kezdődött az én számítástechnikai karrierem. Ott is persze fizikai állományba vettek fel. De ott kezdtem tanulni először a programozást, akkor egy számítógép akkora volt, mint háromszor ez a lakás. Ural 2-nek hívták. Rém mulatságos volt.

Én nem is találkoztam, talán két évig más géppel. A munkatársaim szintén segéd munkások voltak, csak nem fizikai állományban. Kártyákat lyukasztottak, szalagokat lyukasztottak, írt papírokat vitték be a számítógépbe, bepötyögték. Később rájöttek arra, hogy másra is képes lennék, úgyhogy fizikai állományban, de mégis programozói munkára vettek. Nagyon hamar, és gyorsan.

A hetvenes években vagyunk?

Igen, hatvan végén már olyan szituáció volt, akkor még Magyarországon nem nagyon beszéltek erről. Minden anyagot, amit Magyarországra beengedtek, azt összeszedtem. Tudtam angolul. Forrásmunkákat tudtam megszerezni. Hamar elkezdtem publikálni, azon szabad pályán voltam. Rengeteg előadás, külföldön is, külföldi utak, már akkor megengedték, hogy külföldre menjek. Igaz, azért egy elég fontos dolog volt, mert hogy meg is nősültem. Megállás nélkül tudtunk eszmét cserélni. A képzőművészetről például. Volt miről beszélgetnünk. Ő mindenkit ismert. Nagyon jól éreztem magamat, a problémáikat ismertem. Ez megint egy másik világ. Nagyon sok világon mentem keresztül. Olyan jó ez!

¹⁶ Lőcsei Pál (1922–2007) újságíró, szociológus. 1956 októberében a Magyar Szabadság című lap egyik alapítója volt, emiatt 1958-ban nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1962-ben szabadult. 1965–1982 között az MTA Szociológiai Kutatóintézetben dolgozott.

Mások révén, nem magamnak kellett megtalálni. A törzs, ami ezeket az ágakat is, új dolgokat is kihajtott.

A szoros szakmai informatikai és programozási publikációidon felül az Új Emberben, a Pannonhalmi Szemlében publikáltál és könyved jelent meg A szelídség kötetlékei...

Először Maroskeresztúri János néven cikkeztem. Őseim, akik Maroskeresztúron születtek, a fél temető tele van Aszalóssal, akkor Maroskeresztúri János néven cikkeztem. Elég sokat. Emiatt most már nem fognak lecsukni. Ezekből válogattam, és azóta viszont nagyon sokat írtam. De ezek nem filozófiaiak, inkább teológiaiak, sőt, ezen túlmenően úgynevezett spirituális irodalom címszó alatt. Nem teológia. Sok benne a bibliai reflexió, de nem az a szigorú, dogmatikus. Istenről nehéz beszélni, nem lehet beszélni. Okosak voltak a zsidók, Isten nevét ki sem szabadott ejteni. Nekem az a sejtésem, hogy bármennyire is közel érzem magam az isteni jelenléthez, nem jó a szó! Mert egészen máshogy van. Miközben a leg súlyosabb valóságok között van. Egyetlen egy valóság.

Azt hiszem, a Pilinszky írja valahol, arra utalót, hogy úgy gondolja Bach zenéje méltóbb, mint az ő verssorai.

Fontos, amit mondtál, az egyetlen hiteles híd az emberi világ és az isteni világ között, mert nem véletlen, hogy a középkori festők az angyalok kezébe gitárt meg nem tudom micsodát festettek! Érezték, hogy a zene az az isten világa. Semmi más, az egy hiteles beszéd. Az ének is, meg a zene is.

Mielőtt feltenném az utolsó kérdést, hadd osszak meg veled egy benyomást! Azt, hogy tulajdonképp átívelve az életúton azt látom, hogy te végig tanítottad az életedet. Mindig megtaláltak azok az elhívások, kihívások, feladatok, amikor kisebb, akár egyetemi, akár értelmiségi, akár börtönbeli körben tanítottál. Azzal együtt, hogy a hivatalos, a rendszer számára úgymond veszélyes elem voltál és az oktatási rendszerben nem vehettél részt.

Egyrészt pontos a fogalmazásod, másrészt pedig hogyha egyszer odakerülök Isten ítélőszéke elé, akkor felmutatom, amit te most mondtál, és akkor Szent Péter beenged. Ez tényleg így van! Még arról nem is beszéltem, hogy gyerekeim

vannak, négy gyermek, öt unoka! Szerencsére, ők legalábbis ezt mondják, hogy mindent át tudtak venni, ami az életemben ért.

Amit most utoljára mondtál, ezzel kapcsolatban két kérdésem van. Az 1956-os szabadság viharának az előzménye volt, amit a szegedi egyetemisták, a ti baráti körötök kimondott és hatást az kifejtett. Én szociológusként azt is keresem, kutatom, hogy hogyan történik az értékeknek az átadása generációról generációra. Van nekem egy feltételezésem, amit a veled folytatott beszélgetés megerősített abban, hogy tulajdonképp a családból hozott morális tartásod, kulturális tőkédet, illetve az iskolákban kapott példák, tanári minták, és a hit az, ami átível egy korábbi korszakból a diktatúra legkeményebb hétköznapjaiba. Ez az, ami okozza azt, hogy a szabadság, a gondolat szabadsága, a lelki tisztaság 56-ban a forradalomhoz vezet. Én jól értem-e ezt? Hogy ez nem a semmiből születik meg, hanem tulajdonképp akár visszamehetünk egészen a keresztény civilizáció, vagy az európai kultúra bölcsőjéig. Hogy látod, hogy a ma embere számára, vagy a mai Magyarország számára 1956 a helyén van?

Az az érzésem, hogy nem elég súllyal van jelen, de mégis lappang. Nagyon fontos, hogy ezeknek az emléke, minél részletesebb emléke, nem csak a történéseké, hanem az attitűdé, az érzelmeké, a kapcsolati rendszer formái megmaradjanak az emberek emlékezetében. Én is csak kaptam az energiát, közvetítettem.

Végül azt szeretném kérdezni, hogy mit üzennél a mai fiataloknak?

A szabadságotokról ne mondjatok le! Se a szellemi, se a politikai, se az életviteli szabadságról, hanem keressétek meg, hogy hol van! Rengeteg probléma van, nem csak közvetlen politikai problémák, meg a régi azonosulási pontok, hanem egy csomó új probléma van. Nem a múltból, hanem a jövőre tekintve, keressék meg a maguk útját! Próbáljanak meg nemet mondani arra, ami nekik nem tesz, és próbálják újra megfogalmazni a saját maguk személyiségét, mi az, amit te nagyon szeretnél, és mit tartasz igaznak, és mit nem? Ezt a belső forradalmat, amit az embernek, mindenkinek, bizonyos időnként meg kell csinálnia, végre kell hajtania, ne bízzák a jövőre, hogy majd meglátjuk.

Mi az, amit a Jóisten ránk bízott! Ránk bízta, hogy a környező európai népek között híd legyünk, és egymás barátai. Kössük össze Szerbiát Szlovákiával, a románokat az osztrákokkal. A dolog nem így megy azért, de személyes kapcsolatok

révén nekünk a népek közötti hálónak kellene lennünk. Ebben aztán tényleg anynyi tapasztalatunk van! Ezt vegyék büszkén tudomásul: a pozíciónk és az évszázados tapasztalataink alapján erre képesek vagyunk.

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (1956)

Életútinterjúk tükrében

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Jancsák Csaba

BELVEDERE

2016, Szeged

*A kötet megjelenését
az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.*

Borítóterv
Majzik Andrea

ISBN 978-615-5372-65-0 (print)

ISBN 978-615-5372-67-4 (online PDF)

ISSN 1587-2963

© Jancsák Csaba, szerkesztő, 2016

© Belvedere Meridionale, kiadó, 2016

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

TARTALOM

Az 1956-os Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) – életútinterjúk tükrében (Jancsák Csaba)	7
Ambrus János (*1936)	13
Aszalós János (1931–2016).....	33
Bujdosó Alpár (*1935).....	57
Csete Iván (*1936).....	75
Hajtó Ödön (*1937)	99
Hámori Károly (*1937).....	113
Horváth Tamás (*1940).....	129
Kiss Tamás (*1934)	149
Pusztai Éva (*1936).....	181
Tóth Imre (*1934).....	205
A kötet lábjegyzeteihez felhasznált irodalom	225

**Az életútinterjú digitális
online megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta
2017-ben.**

